

Hitchhikerens håndbog i holdningsinterviews - om spørgsmål og svar og deres eventuelle sammenhæng

Jacob Thøgersen
Dansk Sprognævn

1. Indledning

Jeg er blevet bedt om at skrive om ”forholdet mellem interviewer og informant”. *Interviewer* og *Informant* betragtes her som roller der indtages i den begivenhed som interviewet udgør. Når jeg derfor skriver om forholdet mellem interviewer og informant, beskæftiger mig altså ikke med det interpersonelle forhold mellem to mennesker, med om de kan lide hinanden, forstår hinanden, med om intervieweren stiller ledende spørgsmål eller lignende. Jeg beskæftiger mig med en ”spørgeinstans” og en ”svarinstans”.

Interviews handler nemlig om at stille spørgsmål og om at få svar, og det handler om at få svar på de spørgsmål man stiller, men samtidigt om at være lydhør over for at den der svarer måske forstår spørgsmål og svar på en anden måde end den der stiller spørgsmålet gør. Intet sted er denne diskrepans mellem spørgsmål og svar måske bedre illustreret end i Douglas Adams’ *Hitchhiker’s Guide to the Galaxy*:

”According to *The Hitchhiker’s Guide to the Galaxy*, researchers from a pan-dimensional, hyper-intelligent race of beings, construct Deep Thought, the second greatest computer of all time and space, to calculate the Ultimate Answer (of Life, the Universe, and Everything). After seven and a half million years of pondering the question, Deep Thought provides the answer: "forty-two".

"Forty-two!" yelled Loonquawl. "Is that all you've got to show for seven and a half million years' work?"

"I checked it very thoroughly," said the computer, "and that quite definitely is the answer. I think the problem, to be quite honest with you, is that you've never actually known what the question is." (http://en.wikipedia.org/wiki/The_Answer_to_Life,_the_Universe,_and_Everything (december 2005))

Det er dybt. Det fortæller os det banale, men desværre let oversete, faktum at for at et svar siger noget, må vi vide hvad det svarer på... og de to ting følges ikke nødvendigvis ad.

Som alle der har læst *Hitchhiker’s Guide* ved, går store dele af resten af bogserien med at gætte på hvad *spørgsmålet* så kan være. En del gætter uafhængigt af hinanden på at spørgsmålet er ”hvad er 6 gange 7”. Det er mindst lige så dybt som citatet ovenfor, for det fortæller os at hvis vi skulle stå i en situation hvor vi kender både *spørgsmålet* og *svaret*... så er sammenhængen ikke nødvendigvis så interessant som vi først forestillede os.

Hitchhiker’s Guide er i øvrigt yderst pessimistisk med hensyn til muligheden for samtidigt at fastholde spørgsmål og svar:

”[He] confirms that 42 is indeed the answer to the ultimate question of life, the universe and everything, but reveals that it is impossible for both the ulti-

mate answer and the ultimate question to be known about the same universe. He states that if such a thing should come to pass, the universe would disappear and be replaced by something even more bizarrely inexplicable. He then speculates that this may have already happened..." (Ibid.)

Vi står med et vaskeægte paradoks: for at svar giver mening må vi kende spørgsmålet, men vi kan ikke fastholde begge dele på samme tid. Der er en del indsigt i dette paradoks, som jeg håber at kunne vise. Jeg deler i princippet *Hitchhiker's Guides* pessimisme med hensyn til at fastholde både spørgsmål og svar, men som man vil se, betyder det ikke at jeg forkaster muligheden for at gennemføre interviews og stille spørgsmål og notere svar.

Ét af de mange spørgsmål om "Life, the Universe, and Everything" som Moderne Importør i Norden (MIN) stiller, lyder: "Hvor enig er du i følgende påstand: Det havde været bedst hvis alle i verden havde engelsk som modersmål?". Vi stillede det først til ca. 5700 repræsentativt udvalgte nordboer i en telefonmeningsmåling; og siden, for at få dybere indsigt i emnet, til 277 knapt så repræsentativt udvalgte informanter i mindre-strukturerede såkaldte "dybdeinterviews". Her beskæftiger jeg mig kun med de danske svar, dvs. henholdsvis 1000 repræsentativt udvalgte 49 "dybdeinterviews". De kvantitative svar på spørgsmålet fremgår af tabel 1.

Tabel 1: Engelsk som modersmål. Enighed og uenighed.

	Helt enig	Overvejende enig	Hverken enig eller uenig	Overvejende uenig	Helt uenig
<i>Dybdeinterviewene</i>	14 % (7)	8 % (4)	8 % (4)	16 % (8)	53 % (26)
<i>Meningsmålingen</i>	13 %	9 %	5 %	12 %	59 %

Som man kan se er der kun marginale forskelle mellem meningsmålingens repræsentative udvalg og dybdeinterviewets knapt så repræsentative, så det virker rimeligt at tro at de opfattelser af spørgsmålet der kom frem i dybdeinterviewene også ville kunne findes i resten af befolkningen.

Særligt de 22 % der erklærer sig "helt" eller "overvejende enige" i påstanden – og altså mener at det ville være en fordel at opgive deres modersmål - overrasker. Hvorfor svarer de sådan? Hvad er det for tanker der ligger bag? Eller med andre ord: hvad er *spørgsmålet* for dem? Før vi kender spørgsmålet, giver svaret ingen mening, og, som vi vil se, i samme øjeblik vi eftersøger *spørgsmålet* forsvinder *svaret* af syne. Det er nemlig kun i og med at vi tror på at alle informanter har svaret på det samme spørgsmål at det giver mening at kvantificere deres besvarelser. Hvis spørgsmålet er forskelligt for forskellige informanter, giver det ingen mening at sige hvor mange der svarede hvad; her bliver paradokset fra *Hitchhiker's Guide* altså pinligt presserende – vi kan ikke på samme tid kende *spørgsmålet* og *svaret*.

2. Forskellige typer interviews

For alvor at gå i kødet på dette "interviewets paradoks", må man træde et skridt tilbage og se på hvad interviewet er for en størrelse, eller rettere hvad det er for nogle størrelser. Inter-

views er nemlig ikke én ting; og en grund til at vi sidder med dette interviewets paradoks er at vi på samme tid forsøger at gennemføre flere forskellige interviews med flere forskellige (og modstridende) krav.

Før man kan beskrive disse forskellige former for interviews, må man forstå hvor de ligner hinanden, nemlig i at de begge er *forskningsinterviews*. På trods af navneligheden har vores *forskningsinterviews* nemlig kun meget lidt at gøre med *nyhedsinterviewet* som sikkert er det første der falder én ind når man tænker på interviews. I nyhedsinterviewet har interviewofret en historie (eller en version af en historie) han eller hun gerne vil fortælle, og afhængigt af hvem ofret er og hvad det er for en fortælling, bevæger journalisten sig mellem mikrofonholder og formel antagonist. I forskningsinterviewet er det som regel helt anderledes. Informanten har ikke nogen dagsorden eller nogen historie han eller hun gerne vil fortælle. Og alt efter hvilken type forskningsinterview det er, kan det sagtens være at informantens interesse for og viden om emnet er stærkt begrænset. Interviewerens opgave er derfor at få informanten til at sige noget overhovedet og dernæst til at sige noget der er relevant for emnet.

Man kan, i hvert fald som tanke kategorier, opstille to fundamentalt forskellige måder at bedrive *forskningsinterviews* på. Forskningshistorisk kan man omtale dem som *de positivistiske* over for *de kvalitative*, fordi de tager deres udgangspunkt og meget af deres tankegods fra disse to (meta)teorier. Man kunne også tale om de *strukturerede, standardiserede, kvantitative, sociologiske, surveyinterviews* osv. over for de *ustrukturerede, ikke-standardiserede, antropologiske, etnografiske* osv. I det følgende vil jeg kalde dem for henholdsvis *de spørgende* og *de lyttende* fordi det på en intuitivt forståelig måde understreger at den ene type er interesseret i at få svar på et antal på forhånd definerede spørgsmål, mens den anden går til interviewet med en anderledes åbenhed for at lytte til det informantens finder relevant. Der er mange forskelle på de to (proto)typer af interviews (se figur 1 nedenfor og se iøvrigt Thøgersen 2005a), men her er det især begreberne *begreber, betydning og fortolkning* der er i fokus. *Hvis begreber? hvis betydning? hvis fortolkning?*

De *spørgende* interviews (og den *spørgende* interviewer) karakteriseres i Fowler & Mangionnes håndbog således:

”...the procedures for the interviewers to follow in handling the question-and-answer process in a standardized way are simply stated: Read all the questions *exactly as worded.*” (Fowler & Mangione 1990: 33, min fremhævning).

Skulle *betydning* eller *fortolkning* vise sig at volde informanten problemer, er der simple løsninger på det:

”Most often, if a respondent does not understand a question immediately, it merely means the respondent was not attending to some aspect of the question. The interviewer’s response is to *reread the question* in its entirety [...] the interviewer should be sure to read the whole question so that the respondent indeed has the same stimulus as all the other respondents when preparing an answer.” (ibid. 38, min fremhævning)

Figur 1: Forskellige interviewtyper

De ”spørgende” interviews:

- Intervieweren skal altid stille de samme spørgsmål på den samme måde, og skal påtage sig total neutralitet.
- *Objektiv* virkelighedsopfattelse – virkeligheden er derude, det er forskerens opgave at afdække den.
- *Beskrivelser.*
- *Svarpersoner/respondenter.*
- *Standardiserede* og ikke-naturlige situationer, fx eksperimenter.
- Bruges når man kender feltet og er interesseret i frekvenser.
- Bruges til at undersøge fx *erfaringer, meninger og holdninger.*
- Udforsker *forskelle* inden for et samfund – ofte ens eget.
- Viden er *rational* og *bevidst.*
- *Vores* termer (fx i spørgeskemaer).
- *Deres* fortolkninger.
- *Svar*, meninger, holdninger (fokuseret på indhold/teksten).

Metode

- Store stikprøver.
- Man formoder høj reliabilitet, muligvis på bekostning af validitet.

De ”lyttende” interviews:

- Intervieweren forsøger at forstå verden som hans informant forstår den.
- *Intersubjektiv* virkelighed – virkeligheden er den virkelighed vi skaber i fællesskab her-og-nu.
- *Forståelse* (verstehen).
- *Informanter/lokale eksperter*
- Ikke-standardiseret, men *naturlig(ere)* situationer fx i form af samtaler.
- Bruges når man ikke kender feltet på forhånd.
- Bruges for at undersøge folks *måder at forstå deres verden* på.
- Udforsker *fremmede* (oprindeligt i geografisk forstand, nu ofte i social forstand) kulturer.
- Viden er *praksis* og *ikke* (nødvendigvis) *bevidst*
- *Deres* termer.
- *Vores* fortolkning.
- *Personen* bag svarene (fokuseret på forfatter/medlemmet af kulturen).

Metode

- Små stikprøve eller enkelte cases.
- Man formoder lav reliabilitet, men høj validitet.

Kilde: Thøgersen 2005a

Skulle det gå helt galt, sådan at respondenterne heller ikke efter anden oplæsning er sikker på hvordan spørgsmålet skal fortolkes, bliver han eller hun opfordret til at svare alligevel, og får at vide at spørgsmålet betyder ”whatever it means to you”.

Ser vi på spørgsmålene om *hvis* begreber, betydning og fortolkning der er på spil her, finder vi med den sidste interviewerinstruks at fortolkningsansvaret klart lægges på den interviewede. Intervieweren introducerer spørgsmål og dermed begreberne. Spørgsmålene (og

interviewerens begreber) opfattes som umiddelbart forståelige og uproblematisk, og i de tilfælde hvor de viser sig problematiske, er interviewerens ret besat uinteressert i hvordan spørgsmålet forstås¹.

Dette står som sagt i modsætning til *de lyttende interviews* hvis formål kan karakteriseres med disse citater:

”We know what we mean by family, state, government, etc. As we overstep the limits of one culture we do not know how far these may correspond to equivalent concepts. If we choose to apply our classification to alien cultures we may combine forms which do not belong together. [...] If it is our serious purpose to understand the thoughts of a people the whole analysis of experience must be based upon *their concepts, not ours.*” (Boas 1943: 311, citeret efter Spradley 1979, min fremhævelse).

”The ethnographer working with people in our complex society must recognize the existence of subtle but important language differences. [...] Occupational groups [have] their own argots. To do ethnography in our own society, it would be necessary to begin with a serious study of the way people talk. *Ethnographers at home have to learn the language no less than ethnographers overseas.*” (Spradley 1979: 19, min fremhævelse)

Vi ser her det modsatte syn. I *de lyttende interviews* er det informantens begreber og informantens betydning der er den interessante, mens fortolkningsansvaret er lagt over på interviewer/analytiker. Det følger samtidigt heraf at interviewer i *de lyttende interviews* skal *forstå* informantens svar, mens interviewer i *de spørgende* i stedet skal *registrere*; forståelse kan faktisk komme på tværs af ønsket om neutralitet (se Thøgersen 2005b). Ydermere ekspliciteres det hvordan informantens begreber og betydning kan være forskellig fra interviewerens, og dermed et studieobjekt i sig selv; mens det i det spørgende interview tages som udgangspunkt at interviewer og informant deler begreber - og i øvrigt er irrelevant i tilfælde hvor de ikke gør.

Vender vi os et kort øjeblik mod citaterne fra *Hitchhiker's Guide* kan man se hvordan *de spørgende interviews* fokuserer på *svaret*, mens *de lyttende* fokuserer på *spørgsmålet*. Vi kan derefter vende tilbage til udgangspunktet og forklare hvorfor vores interviews udgør en interessant men også problematisk mellemting mellem de to rene prototyper, og følgende hvoraf paradokset opstår.

MIN vil nemlig gerne på samme tid have *deres* svar på *vores* spørgsmål – *deres* begreber og *vores* begreber. Vi stiller op med et spørgeskema med spørgsmål som vi gerne vil have informanternes svar på, men som vi samtidigt gerne vil have deres opfattelse, forståelse og begre-

¹ Som et argument for at forskellige betydninger ikke er interessant for *de spørgende interviews* kan man se på dette spørgsmål fra Gallups livsstilsspørgeskema (<http://www.gallup.dk/test/kompas.asp> (december 2005)): ”Jeg foretager flere af mine indkøb i discountbutikker end tidligere”. Det er helt tydeligt at spørgsmålet er flerdimensionelt. Svaret ”nej” kan både betyde ”jeg har altid handlet i discountbutikker” eller ”jeg har aldrig handlet i discountbutikker”. Det er i princippet ligegyldigt for analysen. Det eneste der er interessant er hvad der også karakteriserer dem der svarer henholdsvis ”ja” og ”nej”. Er det mænd eller kvinder? Midaldrende eller unge? Socialdemokrater eller konservative? Deres forskellige grunde til at svare som de gør, er støj der ikke registreres.

ber om. Man kan altså sige at vi først helt fysisk introducerer en masse diskursivt materiale og en definition af hvad der er relevant og interessant, og at vi bagefter gerne vil have deres begreber, og have at vide hvorfor det er relevant og interessant (for dem eller for os?). *De spørgende* interviews går jo netop ud fra at betydningen er den samme for interviewer og informant – og for alle informanter – det er begrundelsen for at kunne sammenligne. Vi ønsker derimod at undersøge hvordan betydningen kan være forskellig for forskellige informanter; vi lader betydningselementet stå åbent – og sidder derfor med den berømte ene ligning med to ubekendte.

3. Spørgsmålet

Efter at have set på hvilke teoretiske problemer der kan være ved at blande forskellige interviewpraksisser sammen, er det tid til at se om disse problemer faktisk også opstår. Eller sagt på en anden måde: Ovenfor så vi svaret, 22 %, lad os nu vende os mod spørgsmålet og se hvad det er 22 % af danskerne er enige i.

Først de forholdsvis entydige:

Eks. 1 (inf.37,A)

Int: hvor enig er du i – at - det havde været bedst hvis alle i verden havde engelsk som modersmål.

Inf: det kan jeg være hverken enig eller uenig i, det er så hypotetisk.

Int: ja.

(Hverken enig eller uenig)²

Eks. 2 (Inf.19,A)

Inf: ... om det ville være bedre hvis engelsk var modersmål for alle. Det mener jeg ikke, for jeg mener der ligger meget national identitet i sproget, og derfor synes jeg det er en dårlig ide. Hvis spørgsmålet havde været: ”er det en god ide at alle lærer engelsk”, så er jeg enig.

(Overvejende uenig)

Jeg føler mig ret overbevist om at spørgsmålet i disse svar er om “engelsk som modersmål” – altså tilnærmelsesvis som også spørgsmålsstillerne tænkte det ville være. I begge svar er der dog interessante tilføjelser. I eks. 2 en komplicerende betingelse, nemlig at svaret ville have været et andet, enig, hvis spørgsmålet havde været et andet, ”er det en god ide at alle lærer engelsk?”. Det ændrer naturligvis ikke ved svaret at vide hvordan der ville have været svaret på et andet, beslægtet, spørgsmål, men det bibringer stadig ekstra information som skal håndteres på en eller anden måde. I eks. 1 er det komplicerende element om, ”hverken enig eller uenig”, er den ”korrekte” kvantificering af svaret. Ikke dermed sagt at det ikke er, men svarene ”helt uenig” eller ”helt enig” eller ”ved ikke” kunne lige så vel have dækket opfattelsen af spørgsmålet som hypotetisk udi det absurde. Disse kompliceringer holder sig dog inden for

² De kursiverede udsagn under eksemplerne angiver hvad informanten svarede i kvantitative termer. Proceduren var at informanterne først blev læst spørgsmålet som om det var en telefonmeningsmåling, og bedt om korte svar. Senere blev de bedt om at kommentere deres korte svar. Disse kommentarer er dem der findes i selve eksemplerne.

det *interessante* og er ikke for alvor *problematiske*. Det er til gengæld resten af de eksempler jeg vil vise.

Eks. 3 (Inf 39, C)

Inf: øh overvejende enig - det havde været nemt. Jamen det er igen det der med at så havde det været meget enkelt, ikke, at - have kontakt til alle de andre afdelinger, ikke. I stedet for at man skal - sidde der og oversætte for eksempel. Altså tyskerne, de er jo ikke meget for at tale engelsk...

Int: mm.

Inf: efter min vurdering. Så det... De vil gerne have at vi snakker på tysk derude, ikke. Så det kunne jo være meget interessant hvis nu vi alle sammen, vi snakkede engelsk, ikke.

(*Overvejende enig*)

Der er især to ting der får mig til at mene at *spørgsmålet* her drejer sig om noget andet end engelsk som modersmål. I den sidste linje omformuleres ”engelsk som modersmål” til at ”vi alle sammen snakkede engelsk”. Hvis vi alle sammen har engelsk som modersmål, ville vi naturligvis alle sammen snakke engelsk, det er klart, og derfor kunne de to formuleringer godt være sammenfaldende. Men når denne omformulering kombineres med forklaringen om at det drejer sig om at ”have kontakt med de andre afdelinger”, så fristes man til at tro at *spørgsmålet* snarere er noget i retningen af: ”Skal alle (europæere) kunne engelsk som fremmed-/arbejdssprog?”. Det er overmåde interessant af to grunde. For det første fordi det er præcis den samme forklaring som informanten i eks. 2 gav, ”det ville en god ide at alle lærer engelsk”. Når den ene er overvejende enig og den anden overvejende uenig, skyldes det altså ikke nogen dybtliggende holdningsforskel mellem de to, det skyldes at de definerer ”modersmål” forskelligt. Eller med et andet ord: Det skyldes at de svarer på to forskellige *spørgsmål*. Den anden interessante information man kan udtrække af eksemplet, er at man her kan se hvordan ét svar af de 22 % der i første omgang virkede så overraskende, kan fremkomme. Og i virkeligheden er det jo, nu hvor vi ser det tættere på, ganske upåfaldende. Når det viser sig at det informanten taler for ikke er at opgive sit modersmål til fordel for engelsk, men snarere at det ville være praktisk med et fælles sprog inden for en virksomhed, så reagerer vi med noget mindre overraskelse.

Den samme omfortolkning af ”modersmål” som ”fremmed-” eller ”arbejdssprog” gør sig sikkert også gældende i det næste eksempel, men der er mere i det.

Eks. 4 (Inf 41, C)

Int: ”det havde været bedst hvis alle i verden havde engelsk som modersmål” - vil du ikke sige et eller andet om den.

Inf: jamen det er fordi at jeg synes engelsk er et godt sprog, og jeg synes... bedre end tysk i hvert fald og også lidt lettere at lære.

Int: ja.

Inf: og det er også det jeg bruger mest - i dagligdagen for eksempel. For i telefonekspedition er det jo... Altså [til] svenskere slår jeg over i engelsk for eksempel, fordi - at jeg er jøde, ikke, så derfor forstår jeg ikke så godt [svensk]. Og så synes jeg faktisk det er det bedste sprog, jamen altså...

Int: ja.

- Inf: tysk bryder jeg mig ikke så meget om, det lyder sådan lidt underligt.
 Int: ja.
 Inf: jeg synes det er godt at folk kan engelsk, også i de mindre klasser - jo hurtigere man kommer xxx, jo hurtigere lærer man det.
 Int: ja.
 Inf: men det er noget man kommer til at bruge meget, ikke også, [hvis] du skal til udlandet og sådan noget ikke...
 Int: mm.
 Inf: så er det jo det sprog der bliver brugt allermost.
 (*Helt enig*)

For det første mener jeg ikke der kan være tvivl om at *spørgsmålet* her er om engelsk som "fremmed-" eller "arbejdssprog". Vi ser at det er noget man skal lære "i de mindre klasser", altså i skolen, og der er dermed næsten pr. definition tale om et fremmedsprog. Det bestyrker antagelsen om at der er tale om "fremmedsprog" at informanten siger at "det er det [sprog] jeg bruger mest", og nævner at hun bruger det med svenskere. Jeg kender fra andre udtalelser i interviewet nok til hendes arbejdshverdag til at vide at det er et fåtal af kunderne der er svenskere, og som hun altså bruger engelsk til; og at det derfor ikke betyder at engelsk er det sprog hun bruger mest i nogen absolut forstand, når hun siger "det er det jeg bruger mest". Det betyder at det er hendes foretrukne *fremmedsprog*, ikke hendes foretrukne sprog. Men vi behøver ikke på denne måde at gå ud over eksemplet for at se at det er en mere plausibel fortolkning, det står som sagt at læse i udtalelsen om at man lærer engelsk i "de små klasser" (Tak til Jan-Ola Östman (personlig kommentar) for at understrege problemet med at inddrage ekstralingvistisk materiale).

For det andet, og væsentligere, ser man at *spørgsmålet* her ikke er *om* vi evt. skal have et fælles modersmål, men *hvilket* sprog dette "modersmål" skal være (med den vigtige tilføjelse at "modersmål" samtidigt har ændret betydning). Det ser man af at der ikke diskuteres for eller imod et fælles sprog, men blot for at vælge engelsk i stedet for (det formodet mest oplagte alternativ) tysk. Det er meget interessant fordi det tager første del af det oprindelige spørgsmål og gør det til præmis og altså ikke noget der i sig selv skal svares på. *Vores* spørgsmål kan parafraseres, "skal vi have et fælles sprog, og skal det i givet fald være engelsk?". Ved at svare på *hvilket* sprog der skal være det fælles sprog, engelsk, har man altså set bort fra den første, og formentlig vigtigste, del af spørgsmålet og kun svaret på den sidste.

Det samme spørgsmål, nemlig ikke *om* vi skal have et fællessprog, men *hvilket* det skal være, ser man i det næste citat, men her vendes argumentationen på hovedet.

Eks. 5 (Inf 43, D)

- Inf: både ja og nej jeg tror jeg ville være - både enig og uenig om det -- både enig og uenig ja.
 Int: forklar mig det.
 Inf: jamen det er fordi engelsk, jeg synes det er et godt sprog, og mange lande bruger det i deres sprog, der er jo engelsk i mange af de andre sprog også, ikke...
 Int: mm.
 Inf: men - om det skulle være - verdenssprog - det ved jeg ikke rigtigt - der kunne jeg måske foretrække fransk...

Int: hvorfor det.

Inf: for jeg synes... det ved jeg ikke jeg synes det er et kønt sprog - og engelsk, jamen, generelt, alle kan det, de fleste lande kan engelsk...

Int: mm.

Inf: så man kan måske godt sige det er - et sprog der bliver brugt af hele verden alligevel...

Int: mm.

Inf: jeg ville nok foretrække fransk fordi jeg synes det er et pænt sprog
(*Hverken enig eller uenig*)

Igen er der altså ikke tvivl om om der skal være et "verdenssprog" – det skal der – men om *hvilket* sprog det skal være. Men hvor vi i eks. 4 så at et argument *for* engelsk som "verdenssprog" var at det i forvejen var det sprog der var mest brugt – og er lettest at lære – så bruges engelsks udbredelse her som at argument *imod* engelsk som verdenssprog. Det gøres ud fra argumentet om at "det man allerede kan, behøver man ikke at lære". Det er fuldstændig utænkeligt at "modersmål" her betyder "modersmål". Hvis det skulle gøre det, skulle man kunne forestille sig en situation hvor man opgav sit modersmål og gik over til fransk på verdensplan, samtidigt med at man opretholdt engelsk som fælles sprog. Der *må* være tale om et fælles sprog, og samtidigt må det af informanten opfattes som en præmis at der *skal* være et fælles sprog og ikke et spørgsmål *om* der skal være det.

Selv med omfortolkningen af "modersmål" til "fælles sprog" er svaret imidlertid komplekst. Hvad er det for en verden informanten stiller op hvor engelsk "bliver brugt af hele verden alligevel", og der *derfor* skal arbejdes for fransk som fælles sprog? Tydeligvis en verden hvor alle er mindst 2-sprogede (og de fleste 3-sprogede) og kan tale engelsk og fransk (og deres modersmål hvis det ikke er et af de to). Det er svært at forestille sig, men en interessant utopi, og måske netop den slags utopier der fremkommer når man stiller sådanne, som det blev sagt i eks 1, "hypotetiske" spørgsmål.

Er konklusionen så ikke blot at dem der er uenige i påstanden om engelsk som modersmål, er dem der definerer "modersmål" som "modersmål", og altså svarer på *vores* spørgsmål, mens dem der er enige definerer "modersmål" som "fælles sprog"? Nej, så simpelt er det nok desværre (eller heldigvis) ikke. Se fx dette eksempel:

Eks. 6 (Inf 49, D)

Inf: jeg mener man begrænser nogle ved at have mange forskellige sprog - og lige for tiden er engelsk jo et meget dominerende sprog - også på øh - ledelsesgange. [...] Jeg kunne godt tænke mig - at der var mange, mange flere mennesker der fik et væsentligt større udbytte af deres liv, fordi det er så begrænsende... altså der findes jo ikke noget i kunst og kultur... Jeg kan tage på Louvre - og gå dernede en hel dag - jeg kan ikke få noget på dansk, vel. Jeg kan se det som øjnene ser, og så kan jeg prøve at forstå noget engelsk eller tale med nogle der kan forstå lidt af det, men der er jo ikke en dansk der fortæller mig historien... eller Versailles bare for at tage sådan nogle helt banale ting. Jeg [kan] vel dårligt nok finde et eller andet dansk... jeg kan finde noget grænsedansk hvor det ikke engang er på dansk... Altså så man

begrænser, og sproget er en begrænsning for mig, og ikke en styrkelse for mig.

(Helt enig)

Strengt taget kunne *spørgsmålet* måske godt dreje sig om engelsk som fælles sprog, men der er ingen tungtvejende grund til at tro det som der var med flere af eksemplerne ovenfor. Tværtimod. Når der insisteres på at det er et problem ”at have mange forskellige sprog” og at ”sproget er en begrænsning for mig”, og ikke fx at ”det ville være en fordel at have et fælles sprog” eller ”det er en begrænsning for mig ikke at kunne engelsk”, så overbevises jeg om at denne informant faktisk definerer ”modersmål” som ”modersmål”, og mener 1) at det ville være en fordel at have et fælles modersmål, og 2) at dette modersmål bør være engelsk. Hvorvidt hans enighed så er så overraskende som de 22 % i første omgang var, og om argumenterne er acceptable eller ej, vil jeg lade stå ubesvaret hen. Det interessante her er at denne informant tilsyneladende svarer på interviewerens påstand, og faktisk er enig og i stand til at argumentere for sin stillingtagen.

Slutteligt kan man så vise de ideelle standardiserede svar, de svar der i hvert fald ikke skulle give nogen problemer:

Eks. 7 (Inf 9C)

Int: og - hvor enig er du i følgende påstand - det havde været bedst hvis alle i Verden havde engelsk som modersmål. Er du helt enig, overvejende enig, hverken enig eller uenig, overvejende uenig eller helt uenig.

Inf: helt uenig.

Int: ja.

Eks. 8 (Inf 8, C)

Int: hvor enig er du i følgende påstand - det havde været bedst hvis alle i Verden havde engelsk som modersmål. Helt enig, overvejende enig, hverken enig eller uenig, overvejende uenig eller helt uenig, eller ved ikke.

Inf: helt enig.

I lyset af det der er sagt ovenfor viser det sig nu at disse, ”uproblematiske”, svar i virkeligheden er de mest problematiske. For hvad svarer de to informanter på? Og er det det samme *spørgsmål* de svarer henholdsvis ”helt uenig” og ”helt enig” på? Definerer informanten i eks. 8 ”modersmål” som ”fælles sprog” som flere af informanterne ovenfor, eller som ”modersmål” som informanten i eks. 6? Vi har ingen chance for at finde ud af det. Som sagt adskillige gange ovenfor: det er overhovedet intet problem at vi ikke ved hvad informanterne svarer på så længe vi laver *spørgende* interviews – det er faktisk lige ved at være en fordel ikke at skulle tage stilling til evt. misforståelser. Men MIN’s interviews er som sagt en mellemting mellem *de spørgende* og *de lyttende*, vi vil gerne på samme tid kende både *spørgsmålet* og *svaret*, og her har vi altså kun et svar, og intet *spørgsmål*³.

³ For flere eksempler på alternative *spørgsmål*, se diverse præsentationer på min hjemmeside www.Note-to-Self.dk.

4. Konklusion

Konklusionen er den pessimistiske og paradoksale at vi ikke på samme tid kan få *deres* svar og *vores* spørgsmål, samtidigt med at svarene ikke er noget værd hvis vi ikke kender spørgsmålet. Vi kan få *vores* spørgsmål og et svar, men så ved vi ikke hvad de svarer på. Vi kan få *deres* svar (og *deres* spørgsmål), men så er svarene ikke-standardiserede og derfor usammenlignelige. For hvordan sammenligner man dem der mener ”modersmål” med dem der mener ”fælles sprog”? Hvordan sammenligner man dem der tager idealet om et fælles sprog som en præmis og dem der tager det som det spørgsmål de skal tage stilling til? Og hvad med dem vi slet ikke ved hvad mener? I den situation at vi giver afkald på sammenligneligheden og blot ser på deres spørgsmål og deres svar, viser sammenhængen sig ofte at være ret banal (42 er jo faktisk lig 6 gange 7, men det er ikke voldsomt interessant).

Hvad kan vi så? Vi kan se på de to typer svar uafhængigt af hinanden. De kvantitative svar kan registreres og behandles som de foreligger – så længe vi ikke blander de divergerende forståelser ind. Hvis det er godt nok for Gallup, er det vel også godt nok for os... De kvalitative svar (eller spørgsmål), *forståelserne*, kan også behandles som de foreligger; de fortæller os faktisk noget om hvordan folk tilskriver mening til vores termer, fx hvad ”modersmål” betyder for lægmanden. Sammenhængen mellem spørgsmål og svar er måske banal, men det fortæller os alligevel noget at det er netop *de* spørgsmål og *de* svar der fremdrages; *hvad* der argumenteres for og *hvordan* der argumenteres for det. Der foreligger jo faktisk her et fantastisk materiale til en diskursanalyse eller en analyse af de fremherskende ideologier – fx om et ”verdenssprog” opfattes som en utopi eller et skrækscenarium. Ydermere er der basis for en diskurs- eller ideologianalyse af os selv. Det er først ved at se de utallige divergerende *spørgsmål* at vi for alvor forstår hvad det er for et spørgsmål vi har stillet – herunder fx at vi, i en eller anden forstand, mener at spørgsmålet er relevant og interessant.

Endelig, til forsvar for det paradoksale ”mellemtings-interview” vi har gennemført, kan man spørge sig selv om disse interessante (mis)forståelser nogensinde var fremkommet hvis ikke interviewet var blevet gennemført som om det var *spørgende*? Det er fx et spørgsmål om vi nogensinde havde opdaget at det helt almindelige ord ”modersmål”, som bruges tit og ofte i dansk debat, er tvetydigt hvis vi ikke havde insisteret på at bringe det ind i interviewet (Helge Sandøy, personlig kommentar). Hvis vores interviews viser sig hverken at være det ene, *spørgende*, eller det andet, *lyttende*, viser de sig måske når alt kommer til alt at være noget helt tredje.

Referencer

- Adams, Douglas. 1996 (1979-92). *The Ultimate Hitchhiker's Guide* (The Hitchhiker's Guide Series), New York: Random House.
- Boas, Franz .1943. Recent Anthropology. I: *Science* 98, s. 311-314, 334-337.
- Spradley, James. 1979. *The Ethnographic Interview*. Orlando, Fl.: Holt, Rhinehart and Winston.
- Fowler, Floyd J. & Thomas W. Mangione. 1990. *Standardized Survey Interviewing*. Newbury Park, Ca.: Sage.
- Thøgersen, Jacob. 2005a. Sprog og interview, interview og sprog. *NyS* 33, s. 9-41.
- Thøgersen, Jacob. 2005b. The Quest for Objectivity in the Study of Subjectivity. *Acta Linguistica Hafniensia* 37, s. 217-241.